Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej 19
ISSN 1898-4215; e-ISSN 2544-3143
Copyright © by Jerzy Grzybowski 2026
Creative Commons: Uznanie Autorstwa 4.0 (CC BY 4.0)
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/
https://doi.org/10.31338/2544-3143.si.2026-19.1

Jerzy Grzybowski
Uniwersytet Warszawski
jgrzybowski@uw.edu.pl
ORCID: 0000-0002-7359-487X

BIAŁORUSINI W WYBORACH DO PARLAMENTU REPUBLIKI ŁOTEWSKIEJ W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Belarusians in the Elections to the Parliament of the Republic of Latvia in the Interwar Period

Abstract

This publication deals with the issue of the participation of Latvian Belarusians in the elections to the Parliament of the Republic of Latvia in 1922–1934. One of the main centers of the Belarusian national movement in the interwar period was the Latvian state. During this period, Belarusians were the largest minority in the Republic of Latvia. The number of people declaring Belarusian nationality ranged from 26,000 to 75,000. During the period of parliamentary democracy, the Belarusian population enjoyed extraterritorial cultural and educational autonomy. The Belarusian minority also engaged in political activity. Political parties were founded whose representatives attempted to gain entry into the Latvian Parliament so that they could defend the interests of the Belarusian population from the parliamentary rostrum. Belarusian candidates ran in all parliamentary elections in 1922, 1925, 1928 and 1931. A rich source base allows for a detailed reconstruction of the pre-election campaigns conducted by Belarusian politicians. During these campaigns, Belarusian activists competed with Latvian parties and repre-

sentatives of other nationalities (Poles and Russians). An analysis of historical sources suggests that the political activity of Belarusians yielded little in the way of significant results. This is evidenced by the fact that during the period in question, Belarusians managed to elect only one representative to the Parliament.

Keywords: Latvia, Belarusians, interwar period, policy, parliamentary elections

Republikę Łotewską, która uzyskała niepodległość w 1918 r., cechowała znaczna różnorodność narodowościowa. Łotysze stanowili ponad 70% mieszkańców kraju, podczas gdy niemal co czwarty obywatel należał do mniejszości narodowych. Wśród nich istotne miejsce zajmowali Białorusini, zaliczani do liczniejszych grup narodowościowych.

Białorusini na Łotwie wg spisów ludności

Narodowość	1920	1925	1930	1935
Białorusini	75 630 (4,74%)	38 010 (2,06%)	36 029 (1,90%)	26 867 (1,38%)

M. Skujenieks, *Latvijas statistikas atlass,* Rīga 1938, s. 13–14.

Głębszej analizy wymaga kwestia zmiany ich liczebności. W okresie od 1920 r. do 1935 r. liczba przedstawicieli mniejszości białoruskiej w oficjalnych statystykach zmniejszyła się z 75 630 (4,74%) do 26 867 (1,38%). W związku z tym nasuwa się zasadne pytanie o przyczyny tak gwałtownego spadku. Należy ich szukać w złożonej historii społeczności białoruskiej. Największe skupiska tej ludności znajdowały się w południowo-wschodniej części kraju – w Łatgalii (historyczne Inflanty Polskie). W XIX w. w tym regionie ukształtował się rozległy obszar, którego ludność wiejska w życiu codziennym posługiwała się językiem białoruskim. U schyłku XIX w. rozpoczął się proces unarodowienia wsi łatgalskiej. Część miejscowych katolików, mówiących w domu po białorusku, zgłosiła akces do polskości. Tymczasem świadomość narodowa niektórych prawosławnych mieszkańców regionu ewoluowała w stronę rosyjskości[1].

[1] P. Eberhardt, *Liczebność i rozmieszczenie ludności polskiej na Łotwie*, „Czasopismo Geograficzne" (1997), nr 3–4, s. 288.

Niemniej jednak poziom identyfikacji narodowej części białoruskojęzycznych chłopów obu wyznań religijnych nadal pozostawał niski. Ludność ta nie utożsamiała się trwale z żadną opcją narodową i nie wykazywała zainteresowania kwestią własnej tożsamości. Unikała definiowania swojego pochodzenia, podkreślając za to związek z regionem zamieszkania (niekiedy określano się mianem „tutejsi"). Dawało to władzom państwa łotewskiego możliwość nadinterpretacji narodowości tych ludzi. Było to możliwe, ponieważ chłopi, którzy nie posiadali skrystalizowanego poczucia świadomości narodowej, byli podatni na sugestie komisarzy spisowych i deklarowali przynależność do tej lub innej grupy narodowościowej w zależności od bieżącej sytuacji zewnętrznej. Pierwszy spis powszechny (1920) odbył się w atmosferze wojny i konieczności neutralizacji lokalnych ruchów polskiego i rosyjskiego. Władze w Rydze, kierując się politycznym pragmatyzmem, starały się zawyżać liczbę Białorusinów kosztem Polaków i Rosjan. W kolejnych spisach (1925, 1930) władze wycofały się ze wspierania Białorusinów, co przełożyło się na zmniejszenie liczby osób deklarujących tę narodowość. Z kolei spis z 1935 r. trudno uznać za obiektywny, ponieważ został przeprowadzony, gdy w kraju panował reżim autorytarny, a w polityce narodowościowej uległy znacznemu nasileniu tendencje asymilacyjne. W związku z tym trudno nie zgodzić się z Ēriksem Jēkabsonsem, który uważa, że najbliżej prawdy są wyniki spisów z 1925 r. i 1930 r., kiedy na Łotwie naliczono odpowiednio 38 tys. i 36 tys. Białorusinów[2].

Jak już wspomniano, główne skupiska ludności białoruskiej znajdowały się w Łatgalii. W 1925 r. i 1930 r. w tej prowincji mieszkało odpowiednio 28 624 i 22 306 Białorusinów, co stanowiło ponad 60% wszystkich osób tej narodowości na Łotwie. Tworzyli oni zwarte skupiska w powiatach dyneburskim i lucyńskim. Drugim co do wielkości regionem pod względem liczby Białorusinów była Semigalia. W 1925 r. mieszkało ich tam 7140, a w 1930 r. – 6132, przy czym zdecydowaną większość stanowili mieszkańcy powiatu iłukształńskiego[3]. Ponadto znaczna liczba łotewskich Białorusinów zamieszkiwała Rygę, gdzie ich liczba systematycznie rosła. W 1925 r. w stolicy miesz-

[2] Э. Екабсонс, *Белорусы в Латвии в 1918—1940 годах, [у:] Беларуская дыяспара як пасярэдніца ў дыялогу цывілізацый. Матэрыялы III Міжнароднага кангрэса беларусістаў*, рэд. Т. Пятровіч, Мінск 2001, с. 47.

[3] *Latvijas statistikas gada grāmata 1930*, Rīga 1930, s. 4.

kało 1587, a w 1930 r. – już 4751. Był to efekt narastającej z roku na rok migracji chłopów ze wsi do miasta[4].

Za pierwszą organizację białoruską na Łotwie należy uznać stowarzyszenie społeczno-kulturalne „Baćkauszczyna" (Ojczyzna) działające w latach 1921–1925. W kolejnych jego dzieło kontynuowały m.in. stowarzyszenia społeczno-kulturalne „Biełaruskaja Chata" (Chata Białoruska), „Praświeta" (Oświata), „Ruń", Towarzystwo Młodzieży Białoruskiej, Towarzystwo Teatru Białoruskiego. W kraju działało wówczas około 20 białoruskich organizacji społeczno-kulturalnych. Wśród założycieli i najaktywniejszych działaczy ruchu białoruskiego na Łotwie należy wymienić Kastusia Jezawitaua, Uładzimira Pihuleuskiego, Andreja Jakubieckiego, Iwana Kraskouskiego, Mikałaja Demidowa, Siarhieja Sacharaua[5].

Demokratyczne ustawodawstwo państwa łotewskiego dawało mniejszościom narodowym szerokie możliwości prowadzenia nie tylko działalności kulturalnej i oświatowej, ale także politycznej, której przejawem był udział w wyborach do parlamentu Republiki Łotewskiej. Najwyższym organem ustawodawczym był Sejm (*Saeima*), wybierany na 3-letnią kadencję w głosowaniu bezpośrednim, tajnym i proporcjonalnym. Cechą charakterystyczną łotewskiego systemu wyborczego w okresie międzywojennym był brak progu wyborczego dla partii biorących udział w wyborach. Umożliwiało to wejście do parlamentu nawet niewielkim i niedawno powstałym formacjom politycznym. Wadą takiego podejścia było to, że scena polityczna kraju była zdominowana przez małe partie. Z każdymi kolejnymi wyborami rosła liczba partii, które mogły wystawić do parlamentu zaledwie jednego lub dwóch kandydatów. W 1928 r. w kraju działało 28 partii politycznych, z których większość była reprezentowana w parlamencie przez 2–3 posłów. Sytuacja ta utrudniała tworzenie rządu lub przesądzała o jego krótkim istnieniu, ponieważ koalicje partyjne były kruche i szybko się rozpadały. W 1918–1934 na Łotwie zmieniło się aż 18 rządów, a średnia kadencja każdego z nich nie przekraczała 16 miesięcy. Wśród najbardziej wpływowych i dużych partii politycznych należy wymienić Łotewską Socjaldemokratyczną Partię Robot-

[4] С. Сахараў, *Беларускі календар. 1937 г.*, Daugavpils 1937, с. 39.

[5] Е. Гжыбоўскі, *Беларуская меншасць у Латвійскай Рэспубліцыі (1918–1940 гг.)*, Варшава 2025, с. 901–907.

niczą (ŁSDPR) (*Latvijas Sociāldemokrātiskā Strādnieku partija*) i centroprawicowy Łotewski Związek Chłopski (ŁZCh) (*Latviešu zemnieku savienība*)[6].

Miejscowi działacze białoruscy rozumieli potrzebę posiadania w parlamencie swojego przedstawiciela, który z mównicy sejmowej broniłby praw mniejszości białoruskiej. W Zgromadzeniu Ustawodawczym (1920–1922) łotewscy Białorusini nie mieli jednak reprezentanta, ponieważ wówczas ich życie organizacyjne dopiero się rozwijało. Na prośbę kierownictwa stowarzyszenia „Baćkauszczyna", socjaldemokrata Jānis Rainis zgodził się reprezentować w Sejmie interesy mniejszości białoruskiej[7]. Nie mogło to jednak w pełni zrekompensować Białorusinom braku własnego przedstawiciela w najwyższym organie ustawodawczym. Jesienią 1922 r. białoruscy działacze po raz pierwszy otrzymali szansę, by ubiegać się o mandat poselski. Na wieść o mających się odbyć 7 i 8 października 1922 r. wyborach do Sejmu I kadencji (1922–1925) miejscowi działacze białoruscy utworzyli Białoruski Komitet Wyborczy (BKW) z Michałem Iwanowym na czele. Białorusini zgłosili kandydatów tylko w jednym okręgu wyborczym – w Łatgalii. Na liście białoruskiej (nr 21) znalazło się 14 kandydatów[8]. Program Białoruskiego Komitetu Wyborczego zawierał następujące postulaty: 1) rewizja reformy rolnej i zwiększenie wsparcia finansowego dla chłopów; 2) rozdział religii od państwa; 3) prawo do używania języka ojczystego w szkołach i urzędach państwowych na terenach zamieszkałych przez Białorusinów[9]. Nacisk na potrzeby społeczno-ekonomiczne był nieprzypadkowy. Chłopi białoruscy nie przejawiali większego zainteresowania kwestiami politycznymi lub narodowościowymi, mierząc się z codziennymi trudnościami, by wyrwać się z ubóstwa[10].

Kandydaci białoruscy prowadzili kampanię wyborczą za pośrednictwem filii regionalnych stowarzyszenia „Baćkaŭszczyna". Nie mając własnej prasy, Białoruski Komitet Wyborczy zwrócił się do jednej z wileńskich gazet

---

[6] P. Łossowski, *Kraje bałtyckie na drodze od demokracji parlamentarnej do dyktatury: 1918–1934*, Wrocław 1972, s. 53, 73–74, 202.

[7] Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ), ф. 458, воп. 1, спр. 42, л. 4.

[8] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 78, л. 2.

[9] К. Езавітаў, *Беларусы ў Латвіі*, Рыга 1927, с. 84.

[10] J. Albin, *Polski ruch narodowy na Łotwie w latach 1919–1940*, Wrocław 1993, s. 40.

białoruskich z prośbą o wydrukowanie informacji o białoruskiej kampanii wyborczej i ich dystrybucję w Łatgalii[11]. Przedstawiciele BKW nie ukrywali, że planują wprowadzić do parlamentu co najmniej dwóch kandydatów[12]. Rzeczywistość zweryfikowała jednak nadzieje Białorusinów. 7–8 października 1922 r. odbyły się wybory, które pokazały, że kampania wyborcza Białoruskiego Komitetu Wyborczego zakończyła się porażką. W Łatgalii lista białoruska uzyskała zaledwie 1548 głosów. Był to jeden z najgorszych wyników w kraju. Do Sejmu nie dostał się ani jeden kandydat białoruski[13]. Znacznie lepszymi wynikami mogli się poszczycić kandydaci innych komitetów wyborczych, rywalizujących z działaczami białoruskimi o głosy wyborców. Bogate żniwo wyborcze zebrały ugrupowania łotewskie, polskie i rosyjskie. W Łatgalii na listę polską zagłosowało 9541 osób. Działacze polscy uznali słaby wynik kandydatów białoruskich za dowód na to, że liczba Białorusinów na Łotwie jest znacznie zawyżona[14].

Należy jednak zachować ostrożność wobec twierdzenia, że preferencje wyborcze były tożsame z deklaracją przynależności do tej lub innej narodowości. Większość „tutejszych" głosowała nie na listę polską czy białoruską, lecz na partie łotewskie, które miały na swoich sztandarach hasła społeczne, a nie narodowe. Wiele zależało od możliwości i zdolności organizacyjnych sztabów wyborczych. Prowadzenie agitacji wyborczej poważnie utrudniał brak środków finansowych, z którym zmagał się Białoruski Komitet Wyborczy. Ponadto Białorusinom zabrakło doświadczenia w pracy politycznej, gdyż miejscowa inteligencja białoruska była młoda i wcześniej nie uczestniczyła w życiu politycznym. Jeden z liderów BKW Kastuś Jezawitau uważał, że do porażki wyborczej przyczynili się sami Białorusini, którzy nie stanęli na wysokości zadania. Jego zdaniem agitacja wyborcza ograniczała się do wydania ulotek i programu. Kandydaci białoruscy nie zorganizowali ani jednego wiecu lub spotkania z wyborcami. Tymczasem rywale wykazywali

[11] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 78, л. 50.

[12] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 78, л. 34.

[13] *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1922 gadā*, tekst un redakcija M. Skujenieka, Rīgā 1923, s. 10.

[14] J. Gierowska-Kałłaur, *Stosunek państwa łotewskiego do miejscowych Polaków i Białorusinów w początkach niepodległości łotewskiej*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej" (2011), nr 46, s. 216.

znacznie większą aktywność w zabieganiu o głosy chłopów białoruskich. Tytułem przykładu można przytoczyć fragment ulotki Polskiego Komitetu Wyborczego, wydanej w języku rosyjskim dla ludności białoruskiej wyznania katolickiego. Czytamy w niej: „Bracia Białorusini, zjednoczmy się w jedną wspólnotę, a będziemy silni. Nie słuchajcie naszych wrogów, którzy nas podburzają i nastawiają przeciwko nam. Dość tych bajek. Bracia Białorusini, słuchajcie siebie i nas, a nie liderów z listy nr 21, którzy chcą wykorzystać wasze głosy, by dostać wygodne posady, zostać waszymi panami, narzucić wam prawosławie i zapędzić wasze dzieci do szkół rosyjsko-kacapskich”[15].

Istotny wpływ na preferencje wyborcze chłopów miała postawa duchowieństwa. Część białoruskojęzycznych katolików w Łatgalii głosowała na kandydatów z listy nr 9 (Związek Chrześcijańskich Rolników Łatgalii, *Latgales Kristīgo zemnieku savienība*), którzy cieszyli się poparciem miejscowego duchowieństwa. Nie powinno zatem dziwić, że najwięcej głosów w Łatgalii (47 202 głosów) otrzymało właśnie ta formacja polityczna[16].

Choć mniejszości białoruskiej nie udało się wprowadzić do parlamentu swoich reprezentantów, to jednak jej liderzy zdobyli doświadczenie polityczne. Mimo porażki w wyborach do Sejmu I kadencji nie zrezygnowali oni z dalszych starań o wejście do parlamentu. Wiosną 1925 r. rozpoczęto przygotowania do kolejnych wyborów parlamentarnych. 24 kwietnia w Rydze odbyło się zebranie przedstawicieli inteligencji białoruskiej, podczas którego z inicjatywy Kastusia Jezawitaua powołano Towarzystwo Wyborców Białoruskich do Sejmu i Samorządów Miejskich, Powiatowych i Wiejskich na Łotwie (TWB). Działalność organizacji obejmowała całą Łotwę. Już wiosną 1925 r. rozpoczęto tworzenie filii na prowincji. W efekcie powstało kilka filii w Łatgalii[17].

Nowa organizacja uważała się za formację socjaldemokratyczną. Jej program w dużej mierze powielał postulaty programowe łotewskich socjaldemokratów, ale poświęcał więcej miejsca sprawom narodowościowym. Priorytetem były kwestie związane z reformą rolną. Działacze Towarzystwa

[15] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 78, л. 57.

[16] *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1922 gadā*, tekst un redakcija M. Skujenieka, Rīgā 1923, s. 10.

[17] Latvijas Nacionālais arhīvs Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LNA LVVA), 3235 f., 6 apr., 196 l, 14–15 lpp.

postulowali potrzebę nieodpłatnego przekazania ziemi chłopom, którzy na niej pracowali. Ponadto domagali się od państwa przyznania dodatkowych funduszy chłopom, których gospodarstwa ucierpiały w wyniku wojny[18].

2 sierpnia 1925 r. w Dyneburgu odbył się I walny zjazd delegatów TWB, w którym wzięło udział 46 osób[19]. Uczestnicy podjęli decyzję o reaktywowaniu BKW i utworzeniu Wspólnej Białoruskiej Listy Robotników i Chłopów Bezrolnych. Postanowiono wystawić swoich kandydatów w Łatgalii (lista nr 30) i Semigalii (lista nr 19). Komentując skład kandydatów, kierownictwo Towarzystwa podkreślało, że na listach białoruskich znaleźli się wyłącznie „ludzie pracy". Spośród 23 kandydatów 6 pochodziło z Rygi, 7 z Łatgalii i 10 z Semigalii[20].

W ramach przygotowań do wyborów Towarzystwo zaczęło szukać sojuszników wśród przedstawicieli łotewskiej lewicy. Działacze białoruscy podjęli próbę zawarcia porozumienia z ŁSDPR[21]. W rezultacie udało się uzyskać od socjaldemokratów zapewnienie, że nie będą oni wystawiać swoich kandydatów tam, gdzie wystartują kandydaci białoruscy[22]. Kampania wyborcza wymagała znacznych wydatków. Kierownictwo TWB zwróciło się o pomoc do diaspory białoruskiej w Stanach Zjednoczonych. W rezultacie Białorusko-Amerykańska Rada Narodowa w Chicago zgodziła się wesprzeć łotewskich Białorusinów. Jednak pomoc rodaków zza oceanu okazała się niewystarczająca do prowadzenia pełnowartościowej kampanii wyborczej. W celu znalezienia funduszy Jezawitau nawiązał kontakt z Poselstwem ZSRS w Rydze. Kontakty tego działacza z przedstawicielami Związku Sowieckiego należy tłumaczyć tym, że już wcześniej dał on się poznać jako zadeklarowany zwolennik ideologii socjalistycznej o długoletnim stażu członkostwa w białoruskich partiach socjalistycznych. Z powodu swoich poglądów Białorusin znalazł się w polu zainteresowania władz Białorusi Sowieckiej. Wiosną 1924 r. w Rydze został on zwerbowany przez wywiad sowiecki jako informator o pseudonimie „Ozols". 24 sierpnia 1925 r. Komitet Centralny Partii Komunistycznej Białorusi zdecydował o przyznaniu Jezawitawowi funduszy

[18] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 83, л. 18–18 зв.
[19] LNA LVVA, 3009 f., 1 apr., 3 l., 107 lp.
[20] LNA LVVA, 3009 f., 1 apr., 31 lp.
[21] LNA LVVA, 3009 f., 1 apr., 31 lp.
[22] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 80, л. 16.

na prowadzenie kampanii wyborczej. Jednocześnie podjęto decyzję o oddelegowaniu na Łotwę swojego przedstawiciela, który miał nadzorować pracę wśród łotewskich Białorusinów. Plan mińskich bolszewików zakładał, że w przypadku dostania się kandydatów białoruskich do parlamentu Łotwy będzie można stworzyć „frakcję rewolucyjną" na wzór klubu poselskiego Białoruskiej Włościańsko-Robotniczej Hromady w Sejmie II Rzeczypospolitej[23].

Pozyskanie pieniędzy umożliwiło wydanie ulotek i innej literatury wyborczej. Pierwsza partia ulotek w ilości 250 sztuk została wydrukowana w Rydze w sierpniu 1925 r. Kastuś Jezawitau nakazał swoim współpracownikom w Łatgalii podjęcie natychmiastowej i energicznej agitacji w terenie[24]. W rezultacie kandydaci wyruszyli w teren, organizując wiece wyborcze. W sytuacji, gdy znaczna część chłopów była analfabetami, spotkania z wyborcami były najskuteczniejszą metodą prowadzenia kampanii politycznej[25].

Główne postulaty wyborcze kandydatów białoruskich sprowadzały się do następujących kwestii: 1) walki z bezrobociem w miastach (odbudowie przemysłu, rozwoju handlu zagranicznego z ZSRS); 2) rewizji reformy rolnej z uwzględnieniem potrzeb najbiedniejszych; 3) zmniejszenia wydatków na armię i marynarkę wojenną; 4) zwalczania biurokracji w urzędach państwowych; 5) obniżenia podatków dla chłopów; 6) zapewnienia praw robotników w fabrykach poprzez stworzenie bardziej efektywnego systemu ubezpieczeń i urlopów; 7) powstrzymania asymilacji mniejszości narodowych poprzez zwiększenie państwowej pomocy na potrzeby ich szkolnictwa podstawowego i średniego. Analiza treści materiałów wyborczych pokazuje, że ich autorzy koncentrowali się głównie na kwestiach społeczno-ekonomicznych[26].

Przesłanie agitacji wyborczej było zgodne z oczekiwaniami strony sowieckiej. Niemniej jednak sowieccy mocodawcy Jezawitaua nie byli w pełni zadowoleni z przebiegu kampanii. Pełnomocnik KC Partii Komunistycznej Białorusi sceptycznie oceniał jakość ulotek wydawanych przez BKW. Skarżył się na to, że ich treść nie została uzgodniona z przedstawicielami strony

---

[23] *Знешняя палітыка Беларусі. Зборнік дакументаў і матэрыялаў. Т. 2. 1923–1927*, рэд.: У. Міхнюк і інш., Мінск 1999, с. 171.

[24] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 80, л. 30.

[25] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 32, л. 22-24.

[26] *Праграма Т-ва Беларусаў-Выбаршчыкаў у латвійскі сойм і самаўрады*, „Жыццьцё беларуса" 1925, №6, с. 4.

sowieckiej. Strona sowiecka żądała od Jazawitaua i jego współpracowników podjęcia bardziej radykalnych i zdecydowanych kroków[27].

Rywalami Białorusinów byli kandydaci z tych samych ugrupowań politycznych co dwa lata wcześniej. Byli to przedstawiciele partii łotewskich, rosyjskich i polskich. W walce wyborczej wzięło udział aż 141 list. Wśród nich znajdowały się m.in. ugrupowania łatgalskie, takie jak: lista wyborcza nr 1 – Łatgalska Partia Demokratyczna (*Latgales Demokrātu partija*) (Francis Trasuns) i nr 9 – Partia Chrześcijańskich Rolników i Katolików (*Kristīgo zemnieku un katoļu partija*) (biskup Jāzeps Rancāns). Kandydaci z tych list deklarowali poparcie dla autonomii szkolnej mniejszości narodowych[28]. O zaciętości walki świadczy fakt, że w trakcie kampanii kandydaci BKW byli atakowani na łamach lokalnej prasy przez miejscowych polityków łatgalskich. Autor jednej z publikacji w prasie łotewskiej sugerował, że kandydaci białoruscy to tak naprawdę nie Białorusini, lecz renegaci-Łatgalczycy, którzy wyrzekli się swoich korzeni. Strona białoruska musiała zareagować na ten zarzut. W odpowiedzi zamieszczonej na łamach gazety „Hołas Biełarusa" dwaj kandydaci białoruscy odpierali zarzut, twierdząc, że ich rodzina od pokoleń uważa się za białoruską. O głosy białoruskojęzycznych chłopów Łatgalii zabiegały lewicowe partie łotewskie: lista wyborcza nr 2 – Łatgalska Partia Włościańska (*Latgales Zemnieku partija*) i nr 3 – ŁSDPR, które w swojej agitacji także odwoływały się do postulatu dotyczącego utrzymania autonomii kulturalno-oświatowej mniejszości narodowych[29]. Z listą białoruską konkurowały również dwie listy mniejszości rosyjskiej: nr 6 – Wyborcy Prawosławni i Blok Rosyjski (arcybiskup Jānis Pommers) i nr 14 – Lista Rosyjska (Aleksander Bogaczow)[30]. Tradycyjnym konkurentem Białorusinów była lista polska (nr 25), której liderem był Jarosław Wilprzewski. Zarówno politycy rosyjscy, jak i polscy byli nieprzychylnie nastawieni do kandydatów białoruskich, traktując miejscowy ruch białoruski jako zjawisko sztuczne i tymczasowe[31].

---

[27] Д.А. Короткова, *Поиски союзника. Контакты советских дипломатов в Латвии с К.Б. Езовитовым в 1925–1926 гг.*, „Славянский мир в третьем тысячелетии" 2020, Том 15, № 1–2, с. 52.

[28] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 86, л. 7.

[29] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 85, л. 1, 29, 31.

[30] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 85, л. 56.

[31] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 85, л. 63.

Wybory do Sejmu II kadencji odbyły się 3 i 4 października 1925 r. Ich wyniki nie przyniosły oczekiwanych rezultatów politykom białoruskim. Kolejna próba wprowadzenia swojego przedstawiciela do parlamentu zakończyła się fiaskiem. Lista białoruska zdobyła zaledwie 1900 głosów. W Semigalii Białorusini otrzymali jedynie 166 głosów, w Łatgalii – 1734. Tymczasem konkurenci Białorusinów mogli poszczycić się znacznie lepszym wynikiem. Przykładowo, na listę polską zagłosowało 12 497 osób, w tym 6808 w Łatgalii i 4932 w Semigalii[32]. W Łatgalii największy sukces odnieśli łatgalscy politycy z partii Francisa Trasunsa i biskupa Jāzepsa Rancānsa oraz ŁSDPR[33].

Wyborcza porażka Białorusinów po raz kolejny dała krytykom okazję do twierdzenia, że mniejszość białoruska na Łotwie jest wytworem wyobraźni komisarzy spisowych. Tymczasem działacze białoruscy uważali, że przyczyną porażki była duża konkurencja i nieuczciwa kampania wyborczą, którą prowadzili rywale. W szczególności Kastuś Jezawitau narzekał na partie łatgalskie, nazywając ich kampanię wyborczą „łowieniem głosów mniejszości". Działacz białoruski twierdził, że inni kandydaci mieli nad białoruskimi przewagę polegającą na możliwości uprawiania kampanii wyborczej z ambony. Według przywódcy ruchu białoruskiego, postawa duchowieństwa prawosławnego i katolickiego wywarła negatywny wpływ na wynik wyborów. Ci pierwsi agitowali na rzecz list rosyjskich (zwłaszcza listy nr 6, której przewodził arcybiskup Jan). Tymczasem księża katoliccy namawiali swoich wiernych do oddania głosów na listy kandydatów prawicy łatgalskiej. Działacz białoruski przypisywał duchownym „wrodzony nacjonalizm i niechęć do wszystkiego, co białoruskie"[34]. W rzeczywistości stosunek duchowieństwa obu wyznań do ruchu białoruskiego był nacechowany nieufnością ze względu na fakt, że dominował w nim nurt lewicowy i antyklerykalny. Co ciekawe, pogląd ten podzielali dyplomaci sowieccy na Łotwie, którzy śledzili przebieg kampanii wyborczej. W ich ocenie jedną z przyczyn porażki kandydatów białoruskich był fakt, że konserwatywna i przywiązana do wartości religijnych wieś łatgalska była odporna na poglądy lewicowe[35].

---

[32] J. Albin, *op. cit*., s. 71.

[33] *Окончательный состав новаго Сейма*, „Сегодня" 1925, №233, с. 4.

[34] LNA LVVA, 3235 f., 6 apr., 196 l., 243 lp.

[35] Д.А. Короткова, op. cit., с. 50.

Jednak konkurencja ze strony innych grup i postawa duchowieństwa nie były głównymi przyczynami porażki polityków białoruskich. W znacznym stopniu zaważyła na tym bierność obywatelska chłopów białoruskojęzycznych i ich problemy z identyfikacją narodową. Liderzy ruchu białoruskiego doskonale zdawali sobie z tego sprawę. Jezawitau przyznawał, że chłopi byli głusi na hasła narodowe[36]. Tkwiące w nędzy miejscowe chłopstwo, zmagające się ze skutkami wojny i zaabsorbowane codziennymi troskami, nie rozumiało istoty białoruskiej idei narodowej. Miejscowy ruch białoruski dopiero stawiał pierwsze kroki w polityce i był nieznany zdecydowanej większości chłopów łatgalskich. Tymczasem hasła społeczno-ekonomiczne kandydatów białoruskich były pod wieloma względami zbliżone do tych, które głosiły lewicowe partie łotewskie, a one dysponowały większym doświadczeniem i możliwościami prowadzenia kampanii wyborczej.

Prowadzenie efektywnej kampanii wyborczej utrudniały ambicje poszczególnych przywódców miejscowego ruchu białoruskiego. Pod koniec lat dwudziestych prym w nim wiedli dwaj działacze: Kastuś Jezawitau i Uładzimir Pihuleuski. Obaj żywili do siebie wzajemną niechęć, będącą pokłosiem rywalizacji o przywództwo nad ruchem białoruskim na Łotwie[37]. Pomiędzy tymi działaczami zarysowały się również różnice w doborze sojuszników politycznych. Uładzimir Pihuleuski aktywnie współpracował z łotewskimi socjaldemokratami, z którymi wiązał nadzieje na rozwój białoruskiej autonomii kulturalno-oświatowej. Działacz ten zapisał się do ŁSDPR i uzyskał od jej kierownictwa zapewnienie, że otrzyma miejsce na partyjnej liście kandydatów do Sejmu[38]. Tymczasem Jezawitau szukał porozumienia ze skrajną lewicą w osobie Łotewskiej Partii Niezależnych Socjalistów (ŁPNS – *Latvijas Neatkarīgo sociālistu partija*), która powstała na początku 1928 r. Niezależni socjaliści prowadzili kampanię przeciwko socjaldemokratom, walcząc o głosy elektoratu o poglądach lewicowych. Opierali swoją strategię na ostrej krytyce adwersarzy, oskarżając ich o „oszukiwanie klasy robotniczej". ŁPNS posługiwała się populistycznymi hasłami, takimi jak: „Precz z faszystami! Niech żyje Zjednoczony Front Robotniczy przeciwko faszyzmowi! Ręce

[36] LNA LVVA, 3235 f., 6 apr., 196 l, 201 lp.

[37] Archiwum Akt Nowych (AAN), sygn. 477, t. 5328, Raport Poselstwa RP w Rydze, 12 II 1939 r., dot. działalności białoruskiej na Łotwie.

[38] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 37, л. 9.

precz od armii robotniczej!"[39]. W kwestiach polityki zagranicznej niezależni socjaliści opowiadali się za neutralnością, rozwiązaniem armii i powszechnym rozbrojeniem. W praktyce była to legalna przybudówka komunistów, która realizowała politykę Moskwy, zmierzającą do destabilizacji sytuacji wewnętrznej w „burżuazyjnym państwie łotewskim"[40].

Właśnie z tą formacją polityczną związał się Jezawitau. Zbliżenie tego działacza z niezależnymi socjalistami było efektem nacisków ze strony jego sowieckich mocodawców. Strona sowiecka dążyła do przejęcia kontroli nad ruchem białoruskim na Łotwie i uczynienia z niego narzędzia umożliwiającego ingerencję w sprawy wewnętrzne państwa łotewskiego[41]. 5 kwietnia 1928 r. Kastuś Jezawitau wstąpił do ŁPNS i został jej aktywnym członkiem. Działacz białoruski przetłumaczył program i statut partii na język białoruski. Ponadto utworzył sekcję białoruską w składzie ŁPNS i stanął na jej czele. Wielokrotnie występował na wiecach wyborczych niezależnych socjalistów w miejscowościach zamieszkałych przez ludność białoruską. Na łamach swojego organu prasowego „Hołas Biełarusa" gloryfikował życie na Białorusi Sowieckiej i sowiecki ustrój polityczny[42].

Pomimo wspomnianych rozbieżności w obozie białoruskim nie zabrakło zwolenników pojednania. W celu pogodzenia zwaśnionych stron zwołano w Dyneburgu dwie konferencje inteligencji białoruskiej – 28 kwietnia i 8 lipca 1928 r.[43] Już w trakcie pierwszej z nich doszło do starcia między zwolennikami współpracy z ŁSDPR i ŁPNS. Podczas drugiej konferencji rozłam jeszcze bardziej się pogłębił. Uczestnicy wyraźnie podzielili się na dwa wrogie obozy: zwolenników Pihuleuskiego i Jezawitaua. Pierwsi przeważali liczebnie, co znalazło potwierdzenie w głosowaniu w sprawie poparcia dla współpracy z socjaldemokratami: 45 – za i 11 – przeciw. W wyniku tego uczestnicy przyjęli rezolucję, w której czytamy: „Konferencja postanowiła dążyć do zacieśnienia współpracy z socjaldemokratami i poprzeć kandydaturę pana U. Pihuleuskiego w wyborach do Sejmu z ich listy partyjnej"[44].

[39] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 88, л. 9–10.
[40] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 89, л. 3, 5.
[41] LNA LVVA, 3235 f., 2 apr., 4635 l., 120 lp.
[42] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 88, л. 6.
[43] LNA LVVA, 3009 f., 1 apr., 3 l., 116 lp.
[44] LNA LVVA, 2125 f., 5 apr., 333 l., 45–46 lpp.

Wraz ze zbliżającym się terminem wyborów walka pomiędzy zwolennikami socjaldemokraty Pihuleuskiego i niezależnego socjalisty Jezawitaua przybierała na sile. Rywale nie szczędzili sobie wzajemnych oskarżeń i ostrej krytyki, uciekając się do oszczerstw i pomówień. Obaj wykorzystywali do tego zarówno prasę białoruską, jak i zagraniczną (polską, sowiecką). Tym samym spór zataczał coraz szersze kręgi, wykraczając poza ramy społeczności białoruskiej na Łotwie[45].

W tej atmosferze 6 i 7 października 1928 r. odbyły się wybory do Sejmu III kadencji. W Łatgalii przyniosły one zwycięstwo Partii Chrześcijańskich Rolników i Katolików (biskup Jāzeps Rancāns), na którą zagłosowało 47 230 mieszkańców regionu. Dobre wyniki osiągnął Ludowy Związek Postępowców (*Progresīvā tautas apvienība*), który zdobył w prowincji 29 449 głosów, co przełożyło się na trzy mandaty poselskie. Natomiast niezależni socjaliści zdobyli 9511 głosów, wprowadzając do Sejmu jednego swojego reprezentanta. Sukces ten nie przełożył się na wynik Jezawitaua, który nie zdołał dostać się do parlamentu. Z kolei współpraca jego rywala z socjaldemokratami przyniosła wymierne korzyści. W Łatgalii na tę partię oddano 25 352 głosów, co dało trzy mandaty poselskie. Jeden z nich należał do Pihuleuskiego[46].

Podsumowując, należy podkreślić, że w 1928 r. wreszcie do parlamentu Łotwy dostał się reprezentant mniejszości białoruskiej, aczkolwiek wybrany z listy partii łotewskiej. Wydarzenie to odbiło się szerokim echem w prasie białoruskiej w kraju. Znaczna część łotewskich Białorusinów pokładała nadzieję w Pihuleuskim, uważając, że wybór go na posła przyczyni się do poprawy sytuacji mniejszości białoruskiej, zwłaszcza szkolnictwa. Nadzieje te wydają się być w pełni uzasadnione, ponieważ polityk wchodził w skład sejmowej Komisji Oświaty, co dawało mu możliwości wpływania na politykę oświatową w kierunku zgodnym z oczekiwaniami Białorusinów. W lutym 1930 r. Białorusin został powołany do prezydium Towarzystwa Pomocy Mniejszościom Narodowym przy Lidze Narodów[47]. Jednak euforia szybko minęła, gdy się okazało, że Pihuleuski nie potrafi pogodzić działalności partyjnej z obroną interesów mniejszości białoruskiej. Dał temu wyraz podczas

[45] LNA LVVA, 3235 f., 6 apr., 29 lp.

[46] *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1928 gadā*, tekst un redakcija M. Skujenieka, Rīgā 1929, s. 19.

[47] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 181, л. 18.

głosowania nad budżetem dla szkolnictwa mniejszości narodowych, kiedy musiał podporządkować się dyscyplinie partyjnej i zagłosować za jego zmniejszeniem. Wprawdzie socjaldemokraci deklarowali poparcie dla mniejszości narodowych, ale w praktyce postulat ten nigdy nie był priorytetem dla ŁSDPR. Sprawy białoruskie miały charakter marginalny z punktu widzenia strategii socjaldemokratów. Świadczy o tym fakt, że dopiero w styczniu 1934 r. została utworzona sekcja białoruska w składzie ŁSDPR. Na czele liczącej 11 osób komórki stanął Pihuleuski[48].

Tymczasem główny adwersarz Pihuleuskiego, Jezawitau, po 1928 r. znalazł się w głębokim kryzysie. Klęska w wyborach ostatecznie pozbawiła go wsparcia ze strony Mińska. Jego sowieccy mocodawcy uznali, że działacz białoruski nie sprostał ich oczekiwaniom i zaprzestali współpracy z nim[49]. Z powodu braku środków zawiesiło działalność Towarzystwo Białorusinów Wyborców[50]. W miejsce tej organizacji Jezawitau zamierzał utworzyć Białoruską Partię Socjalistyczną na Łotwie. Jednak pomysł ten nie spotkał się z poparciem innych działaczy białoruskich. Poczynaniom Jezawitaua bacznie przyglądała się policja, która dostrzegała w nich działania mogące zagrażać bezpieczeństwu państwa łotewskiego. W 1930 r. działacz został aresztowany pod zarzutem uprawiania działalności antypaństwowej. Groziła mu deportacja, której ostatecznie udało się uniknąć za cenę wycofania się z działalności publicznej. W kolejnych latach Białorusin nie przejawiał żadnej aktywności politycznej[51].

Na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych na łotewskiej scenie politycznej nastąpił wyraźny zwrot w prawo, a pozycja socjaldemokratów osłabła. O ile w pierwszych latach niepodległości lewica znajdowała się w ofensywie, o tyle pod koniec lat dwudziestych została zmuszona do przejścia do defensywy. Aktywność sił prawicowych i nacjonalistycznych stawała się coraz bardziej zauważalna. Wieś łotewska, która otrzymała ziemię w wyniku reformy rolnej w pierwszych latach niepodległości, zaczęła odwracać się od socjaldemokratów. W 1928–1931 poparcie dla ŁSDPR wśród chłopów spadło z 22% do 15%. Niechęć chłopów do głosowania na tę partię była wynikiem

[48] Э. Екабсонс, *op. cit*, с. 55.

[49] *Знешняя палітыка Беларусі. Зборнік дакументаў і матарыялаў. Т. 3. 1928–1941*, Мінск 2001, с. 14.

[50] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 100, л. 12.

[51] LNA LVVA, 3009 f., 1 apr., 3 l., 116 lp.

zaniedbywania rolnictwa przez socjaldemokratów, którzy próbowali ratować przemysł w obliczu światowego kryzysu gospodarczego. Zmiany nastrojów politycznych wpłynęły również na stosunek do mniejszości narodowych. Wraz z rosnącą popularnością polityków prawicowych nasiliły się nastroje nieprzychylne mniejszościom. W tej atmosferze w 1931 r. rozpoczęła się kampania wyborcza do Sejmu IV kadencji[52].

Wraz ze zbliżającym się terminem wyborów wzrosła aktywność polityczna Białorusinów. W grudniu 1930 r. powstała Białoruska Partia Demokratyczna na Łotwie (BPDŁ). Jej prezesem został Siarhiej Sacharau. Zgodnie z statutem partia obrała sobie za cel obronę praw mniejszości białoruskiej i walkę o poprawę bytu łotewskich Białorusinów[53]. Działacze BPDŁ nie ukrywali, że partia powstała z myślą o udziale w wyborach do parlamentu. Latem 1931 r. rozpoczęto przygotowania – w organie prasowym partii, gazecie „Dumka Biełarusa" ukazał się artykuł programowy, którego autor dowodził konieczności posiadania przez Białorusinów swojego reprezentanta w Sejmie. Jednocześnie z ubolewaniem stwierdzał, że zamiast jednoczyć siły, w środowisku białoruskim pogłębiają się podziały, co zmniejsza szansę na sukces[54].

Zdając sobie sprawę z bezskuteczności wystawienia odrębnej listy białoruskiej, działacze BPDŁ postanowili szukać poparcia wśród polityków łotewskich. Pokładali nadzieję w partiach lewicowych i centrowych. Białorusini podjęli próbę zawarcia porozumienia z Stowarzyszeniem Postępowych Rolników Łatgalii (*Latgales Zemnieku progresīvā apvienība*). Działacze białoruscy liczyli na to, że postępowcy przystaną na propozycję umieszczenia na swoich listach wyborczych kilku kandydatów białoruskich. Ponadto kierownictwo BPDŁ liczyło na pomoc postępowców w wydawaniu literatury agitacyjnej w języku białoruskim. W przypadku dostania się do parlamentu Białorusini mieli przestrzegać dyscypliny partyjnej[55]. Jednak szybko się okazało, że strona łotewska nie zamierza spełniać żądań Białorusinów. Postępowcy nie zgodzili się na umieszczenie na swoich listach wyborczych żadnego

[52] P. Łossowski, *op. cit*., s. 68, 71–72, 76–77.

[53] *Статут Беларускай дэмакратычнай партыі ў Латвіі, [у:] Крывіцкія руны. Вып. II: Беларускі культурны мацярык у Латвіі*, red.: М. Казлоўскі, С. Панізнік, Мінск 2017, с. 382-389.

[54] *Выборы ў Сойм і беларусы*, „Думка беларуса" 1931, nr 3, с. 1.

[55] НАРБ, ф. 458, воп. 1, спр. 101, л. 4.

przedstawiciela mniejszości białoruskiej, proponując jedynie, by politycy białoruscy włączyli się w agitację na rzecz postępowców. W zamian postępowcy zobowiązywali się do uwzględnienia interesów mniejszości białoruskiej w swojej działalności. Strona białoruska nie miała innego wyjścia, jak tylko przystać na te warunki[56].

Jednocześnie działacze BPDŁ podjęli próbę zawarcia porozumienia z przedstawicielami mniejszości litewskiej w powiecie iłukształńskim. 16 czerwca 1931 r. w Rydze odbył się zjazd Związku Litwinów na Łotwie, na który zostali zaproszeni przedstawiciele BPDŁ. W wyniku tego udało się osiągnąć porozumienie i utworzyć w Semigalii wspólną litewsko-białoruską listę wyborczą nr 20 (Listę Litewskich Katolików i Białorusinów). Znalazło się na niej 14 kandydatów, w tym trzech Białorusinów. Program wyborczy listy litewsko-białoruskiej przedstawiał się następująco: 1) wsparcie rolników poprzez udzielanie im pożyczek na prowadzenie gospodarstw rolnych i działalność spółdzielczą; 2) zwiększenie powierzchni małych gospodarstw rolnych poprzez melioracje i osuszanie bagien, a także poprzez parcelację majątków pozostających w posiadaniu państwa; 3) rewizja reformy rolnej; 4) ulgi w spłacie pożyczek; 5) obniżenie podatków dla gospodarstw chłopskich w związku ze spadkiem cen produktów rolnych; 6) rozwój przemysłu w celu zapewnienia chłopom możliwości pracy w mieście; 7) naprawa dróg na koszt państwa; 8) zapewnienie Białorusinom i Litwinom równych praw w dostępie do pracy w przemyśle, organach państwowych i samorządzie lokalnym; 9) poprawa opieki zdrowotnej na wsi; 10) rozwój białoruskiego i litewskiego szkolnictwa podstawowego, zawodowego i pozaszkolnego[57].

Postępowcy w Łatgalii i lista litewsko-białoruska w Semigalii nie były jedynymi siłami politycznymi, z którymi działacze białoruscy wiązali nadzieje na dostanie się do Sejmu. Latem 1931 r. w składzie Łatgalskiej Partii Chrześcijańskich Rolników i Katolików (*Latgales kristīgo zemnieku un katoļu partija*) powstała sekcja białoruska. 10 sierpnia ukazał się pierwszy numer gazety „Biełaruskaje Słowa", organu prasowego tej sekcji. Istnieją podstawy do przypuszczenia, że sekcja białoruska była bardzo nieliczna. Jej założycielem był Piotr Żurkouski, białoruski inspektor szkolny. Grupa znana była z poglądów

[56] *Выборы ў Сойм і беларусы*, „Думка беларуса" 1931, nr 3, c. 1.

[57] *Чаго будуць дамагацца кандыдаты літоўска-беларускага сьпіску № 20 у Сойме*, „Думка беларуса" 1931, nr 5, c. 3–4.

prawicowych i antykomunistycznych. Białorusin Żurkouski uważał, że stan ubóstwa wsi łatgalskiej jest konsekwencją niefrasobliwej polityki partii lewicowych, przede wszystkim socjaldemokratów. Działacz wzywał chłopów białoruskich do głosowania na kandydatów z listy nr 9, której przewodził biskup Jāzeps Rancāns. Gwoli ścisłości należy podkreśli, że Żurkouski również znalazł się na tej liście. Działacz apelował do rodaków, by nie głosowali na kandydatów partii lewicowych, postępowców i przedstawicieli mniejszości rosyjskiej i polskiej. Na łamach gazety „Biełaruskaje Słowa" opublikowano program wyborczy Łatgalskiej Partii Chrześcijańskich Rolników i Katolików, w którym dominowały postulaty o charakterze socjalnym i religijnym. W swojej literaturze propagandowej chadecy ostrzegali przed „czerwonymi, którzy prowadzą kraj ku okropnościom Rosji" i krytykowali politykę socjaldemokratów, oskarżając ich o „wrogość wobec katolicyzmu" i „promowanie bezbożnictwa". Grupa Żurkouskiego definitywnie odcinała się zarówno od BPDŁ, jak i socjaldemokratów Pihuleuskiego[58].

Strategia wyborcza łotewskich Białorusinów w 1931 r. odzwierciedlała nowe tendencje w ówczesnej polityce łotewskiej. Po pierwsze, powstanie BPDŁ, jej porozumienie z postępowcami, a także pojawienie się sekcji białoruskiej w składzie Łatgalskiej Partii Chrześcijańskich Rolników i Katolików należy postrzegać jak zerwanie działaczy białoruskich z radykalną lewicą. Było to podyktowane zmianami na ówczesnej łotewskiej scenie politycznej. Po drugie, politycy białoruscy porzucili próby wystawienia odrębnej białoruskiej listy wyborczej na rzecz szukania porozumienia z partiami łotewskimi i przedstawicielami innych mniejszości narodowych (Litwinami). Zmiana ta z jednej strony była wynikiem rozczarowania własną siłą, a z drugiej – dowodem integracji Białorusinów ze społeczeństwem łotewskim[59].

Podobnie jak w poprzednich wyborach, w 1931 r. o głosy białoruskojęzycznych mieszkańców Łatgalii rywalizowały różne partie polityczne, w tym także rosyjskie i polskie. W przededniu wyborów w prasie polskiej pojawiły się publikacje, których autorzy namawiali ludność do wstrzymania się od głosowania na kandydatów białoruskich. W gazecie „Dzwon" czytamy m.in.:

[58] П. Журковский, *Все Крастьяне-Католики*, „Беларускае слова" 1931, № 2, с. 1.

[59] K. Kazachonak, *Cooperation of Latvian Belarusians with the non-belarusian political organizations of Latvia in 1928–1931*, „Nordic and Baltic Studies Review" 2016, nr 1, p. 160.

> W powiatach często Polakom się mówi, że są Białorusinami […] Kłamstwo to jest. Białorusin jest tym samym Polakiem, któremu przemocą wydarto mowę ojczystą i kazano mówić po rosyjsku, bo jest w duszy Polakiem. Nie słuchajcie agitatorów białoruskich, im tylko potrzebne są głosy wasze, a żeby niemi przeprowadzić swoich kandydatów, którzy jednak pomimo obietnic nic nie dadzą i nic dla was nie zrobią[60].

3 i 4 października 1931 r. odbyły się wybory do Sejmu IV kadencji. W przypadku Białorusinów ponownie nie zaowocowały one osiągnięciem wyznaczonych celów. Białoruskojęzyczni mieszkańcy Łatgalii i Semigalii głosowali głównie na partie łotewskie, częściowo też na kandydatów rosyjskich i polskich. Litewsko-białoruska lista w Semigalii uzyskała zaledwie 3105 głosów, w związku z czym nie zdobyła ani jednego mandatu w Sejmie. W Semigalii zwyciężyły partie łotewskie (LSDRP, postępowcy i inni). W Łatgalii postępowcy odnieśli sukces, zdobywając 48 795 głosów i uzyskując pięć mandatów poselskich[61]. Wynik ten pozwolił im na wejście do rządu koalicyjnego Marģersa Skujenieksa. Jednak nie przełożyło się to na sukces działaczy białoruskich, gdyż postępowcy nie zamierzali dotrzymywać obietnic złożonych przedstawicielom mniejszości białoruskiej. W obliczu pogarszającej się sytuacji gospodarczej politycy tej partii dążyli do cięć budżetowych poprzez redukcję wydatków na potrzeby mniejszości narodowych. Nie uszło to uwadze działaczy białoruskich, którzy nie kryli rozczarowania. 11 września 1932 r. odbył się zjazd członków BPDŁ. Uczestnicy nie szczędzili cierpkich słów pod adresem postępowców[62].

Wyniki wyborów w 1931 r. przesądziły o przyszłości BPDŁ. Nieudana próba wprowadzenia do Sejmu swojego przedstawiciela oznaczała brak perspektyw na przyszłość. Nie dysponując środkami finansowymi, partia nie mogła kontynuować działalności. Również działalność grupy Żurkouskiego zakończyła się fiaskiem. Wprawdzie Łatgalska Partia Chrześcijańskich Rolników i Katolików zdobyła największą liczbę głosów w Łatgalii (67 413), co dało jej aż osiem miejsc w Sejmie, wśród świeżo wybranych posłów zabrakło

[60] *Zbliżają się wybory*, „Dzwon" 1931, nr 14, s. 1.

[61] *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1931 gadā*, tekst un redakcija M. Skujenieka, Rīgā 1933, s. 18–19.

[62] Мясцовы, *Беларускае жыхарства дамагаецца, каб латгальскія партыі выканалі свае перадвыбарныя абяцанкі*, „Беларуская школа ў Латвіі" 1932, №5(15), с. 209.

jednak Białorusina, który plasował się na jedenastym miejscu na liście kandydatów. Fakt ten świadczy o tym, że współpracę z działaczem białoruskim łatgalscy chadecy traktowali raczej jako rzecz doraźną i tymczasową. Po wyborach Żurkouski przestał być im potrzebny[63].

Porażka wyborcza w 1931 r. nie zniechęciła działaczy białoruskich do udziału w kolejnych wyborach parlamentarnych, które miały się odbyć w 1934 r. W maju tego roku na łamach prasy białoruskiej w Polsce ukazała się wzmianka o utworzeniu na Łotwie sekcji białoruskiej w składzie „Łotewskiej Katolickiej Chrześcijańskiej Demokracji"[64]. Prawdopodobnie miano na myśli zwolenników Żurkouskiego. Jednak w źródłach brak jakichkolwiek informacji na ten temat. Dalszy przebieg wydarzeń pokazał, że wybory z 1931 r. były ostatnimi w historii międzywojennej Republiki Łotewskiej. 15 maja 1934 r. w kraju doszło do zamachu stanu, którego dokonał Kārlis Ulmanis. Polityk ten wprowadził rządy autorytarne, zawieszając działalność demokratycznej konstytucji i likwidując parlament.

Podsumowując udział przedstawicieli mniejszości białoruskiej w wyborach do parlamentu Łotwy, można dojść do kilku wniosków. Wielokrotne próby zdobycia mandatu poselskiego przez przedstawicieli ruchu białoruskiego zakończyły się niepowodzeniem. Wyjątek stanowił jedynie Pihuleuski, który w 1928 r. dostał się do parlamentu z ramienia łotewskich socjaldemokratów. Przyczyny braku sukcesów kandydatów białoruskich były różne. Zaważyły na tym wewnętrzne spory wśród działaczy białoruskich, którzy nie potrafili wypracować wspólnego programu wyborczego. Za najważniejszą przyczynę porażek wyborczych należy jednak uznać fakt, że świadomość narodowa białoruskojęzycznej ludności Łotwy dopiero się kształtowania. Potencjalny elektorat kandydatów białoruskich składał się ze słabo wykształconych i ubogich chłopów, z których większość pozostawała głucha i obojętna na hasła narodowe. Ponadto działacze białoruscy dysponowali bardzo ograniczonymi środkami finansowymi, co poważnie utrudniało prowadzenie efektywnej kampanii wyborczej. Z tego powodu nie byli w stanie skutecznie rywalizować z lepiej zorganizowanymi komitetami wyborczymi: łotewskimi, rosyjskimi i polskimi. Cechą charakterystyczną białoruskiej sceny politycz-

[63] *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1931 gadā*, tekst un redakcija M. Skujenieka, Rīgā 1933, s. 18–19.

[64] *Z życia Biełarusoŭ-Katalikoŭ u Łatwii*, „Беларуская крыніца" 1934, №22, c. 2.

nej w międzywojennej Republice Łotewskiej była dominacja na niej zwolenników orientacji lewicowej. Wynikało to z faktu, że większość miejscowych działaczy wywodziła się z nurtu socjalistycznego, który był bardzo mocny w ruchu białoruskim na początku XX wieku.

References

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych (AAN), sygn. 477, t. 5328, Raport Poselstwa RP w Rydze, 12 II 1939 r., dot. działalności białoruskiej na Łotwie.

Latvijas Nacionālais arhīvs Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LNA LVVA), 2125 f., 5 apr., 333 lp. Baltkrievu izglītības pārvalde, 1919–1940.

LNA LVVA, 3235 f., 2 apr., 4635 l. Politiskās policijas pārvalde.

LNA LVVA, 3235 f., 6 apr.: 196 l. Politiskās policijas pārvalde.

LVVA, 3009 f., 1 apr., 3 l. Latvijas Saeimas, pilsētu, apriņķu un pagastu pašvaldību baltkrievu vēlētāju biedrība.

Natsyanalny arkhiu Respubliki Belarus (NARB), fond 458 (Kanstantsin Barysavich Ezavitau), vop. 1, spravy: 32, 37, 78, 80, 83, 85, 86, 88, 89, 100, 101, 181. [Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ), фонд 458 (Канстанцін Барысавіч Езавітаў), воп. 1, справы: 32, 37, 78, 80, 83, 85, 86, 88, 89, 100, 101, 181].

Opracowania

Albin J., *Polski ruch narodowy na Łotwie w latach 1919–1940,* Wrocław 1993.

Eberhardt P., *Liczebność i rozmieszczenie ludności polskiej na Łotwie*, „Czasopismo Geograficzne" (1997), nr 3–4287–310.

Ekabsons E., *Belarusy v Latvii v 1918–1940 godakh,* [u:] *Belaruskaya diaspara yak pasiarednitsa u dyyalogu tsyvilizatsyi. Materialy III Mizhnarodnaga kangresa belarusistau,* red.: T. Pyatrovich, Minsk 2001 [Екабсонс Э., Белорусы в Латвии в 1918–*1940 годах,* [y:] Беларуская дыяспара як пасярэдніца ў дыялогу цывілізацый. Матэрыялы III Міжнароднага кангрэса беларусістаў, рэд. Т. Пятровіч, Мінск 2001].

Gierowska-Kałłaur J., *Stosunek państwa łotewskiego do miejscowych Polaków i Białorusinów w początkach niepodległości łotewskiej,* „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej" (2011), nr 46, s. 181–216.

Grzybowski J., *Belaruskaya menshast u Latviyskay Respublitsy (1918–1940),* Warszawa 2025. [Гжыбоўскі Е., *Беларуская меншасць у Латвійскай Рэспубліцыі (1918–1940 гг.),* Варшава 2025].

Jēkabsons Ē., *Stosunki między Łotwa i Białoruską Republiką Ludową w latach 1919–1921,* „Białoruskie Zeszyty Historyczne" (1997), nr 7, s. 49–62.

Kazachonak K., *Cooperation of Latvian Belarusians with the non-belarusian political organizations of Latvia in 1928–1931,* „Nordic and Baltic Studies Review" 2016, nr 1, p. 160–171.

Korotkova D.A., *Poiski soyuznika. Kontakty sovetskikh dimlomatov v Latvii s K.B. Ezovotowym v 1925–1926 gg.,* „Slaviansiy mir v tretyem tysiatcheletii" 2020, t. 15, nr 1–2, s. 47–58 [Короткова Д.А., *Поиски союзника. Контакты советских дипломатов в Латвии с К.Б. Езовитовым в 1925–1926 гг.,* „Славянский мир в третьем тысячелетии" 2020, Том 15, № 1–2, с. 47–58].

Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1922 gadā, tekst un redakcija M. Skujenieka, Rīgā 1923.

Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1928 gadā, tekst un redakcija M. Skujenieka, Rīgā 1929

Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1931 gadā, tekst un redakcija M. Skujenieka, Rīgā 1933.

Latvijas statistikas gada grāmata 1930, Rīga 1930.

Łossowski P., *Kraje bałtyckie na drodze od demokracji parlamentarnej do dyktatury: 1918–1934*, Wrocław 1972.

Miastsovy. *Belaruskae zhykharstva damagaetsia, kab latgalskiya partyi vikanali svae peradvybarchyya abiatsanki,* „Belaruskaya shkola u Latvii" 1932, nr 5(15), s. 209. [Мясцовы, *Беларускае жыхарства дамагаецца, каб латгальскія партыі выканалі свае перадвыбарныя абяцанкі,* „Беларуская школа ў Латвіі" 1932, №5(15), с. 209].

Okontchatelnyi sostav novogo Seyma, „Segodnya" 1925, nr 233, s. 4. [*Окончательный состав новаго Сейма,* „Сегодня" 1925, №233, с. 4].

Pragrama T-va Belarusau-Vybarshchykau u latviyski soym i samaurady, „Zhytsio belarusa" 1925, nr 6, s. 4. [*Праграма Т-ва Беларусаў-Выбаршчыкаў у латвійскі сойм і самаўрады,* „Жыцьцё беларуса" 1925, №6, с. 4].

Sakharau S., *Belaruski kaliandar 1937 g.,* Daugaupils 1937. [Сахараў С., *Беларускі календар. 1937 г.*, Daugavpils 1937].

Skujenieks M., *Latvijas statistikas atlass,* Rīga 1938.

Statut Belaruskay demakratychnay partyi u Latvii, [u:] *Kryvitskiya runy. Vyp. II. Belaruski kulturny matsiaryk u Latvii,* red.: M. Kazlouski, S. Paniznik, Minsk 2027 [*Статут Беларускай дэмакратычнай партыі ў Латвіі* [y:] *Крывіцкія руны. Вып. II: Беларускі культурны мацярык у Латвіі,* red.: М. Казлоўскі, С. Панізнік, Мінск 2017].

Tchago budut damagatsia kandydaty litouska-belaruskaga spisu Nr 20 u Soym, „Dumka belarusa" 1931, nr 5, s. 3–4. [*Чаго будуць дамагацца кандыдаты літоўска-беларускага сьпіску № 20 у Сойме,* „Думка беларуса" 1931, nr 5, с. 3–4].

Vobory u Soym i belarusy, „Dumka belarusa" 1931, nr 2, s. 1. [*Выборы ў Сойм і беларусы,* „Думка беларуса" 1931, nr 3, с. 1].

Z życia Biełarusoй-Katalikoй u Łatwii, „Беларуская крыніца" 1934, №22, с. 2.

Zbliżają się wybory, „Dzwon" 1931, nr 14, s. 1.

Zhurkovskiy P., *Vse Krestyane-Katoliki,* „Belaruskae slova" 1931, nr 2, s. 1. [Журковский П., *Все Крастьяне-Католики,* „Беларускае слова" 1931, № 2, с. 1].

Zneshnaa palityka Belarusi. Zbornik dakumentau I materyalau. T. 2. 1923–1927, red.: U. Mikhnuk i in., Minsk 1999. [*Знешняя палітыка Беларусі. Зборнік дакументаў і матэрыялаў. Т. 2. 1923-1927,* рэд.: У. Міхнюк і інш., Мінск 1999].